

Magyar Zoltán

AZ UTOLSÓ ERDÉLYI NÉPI MESEMONDÓK

Faragó József, a 20. század második felének egyik meghatározó magyar folklórkutatója a megelőző évtized intenzív mesegyűjtéseinek fényében 1970-ben adta közre azt a tanulmányát, amelyben néhány kortárs erdélyi népi mesemondó alakját villantotta fel, különös tekintettel repertoárjuk méretére és jellegére. A nagy szakmai visszhangot kiváltó, több nyelven is megjelentetett dolgozat¹ ismételten ráirányította a figyelmet az erdélyi szövegfolklór kiemelkedő gazdagságára, valamint azzal szoros összefüggésben a hagyományörző specialisták, ez esetben népi mesemondók meghatározó szerepére a vonatkozó hagyományok megőrzésében és továbbörökítésében.

Faragó lényegi meglátásait leginkább éppen erdélyi viszonylatban támasztják alá beszédes folklórtörténeti adatok. Ha a soproni német (hienc) mesemondó, az utcaseprő Tobias Kern személyétől eltekintünk,² több olyan neves és nevesítetlen erdélyi mesemondó alakját említik korabeli források a 19. század első felében és derekán, akiket a környezetük, illetve a helyi közösség kiemelkedő tudású, eredeti hangú mesemondóként tartott számon. Ilyen volt az első név szerint ismert magyar mesemondó, a 19. század elején élt cigány származású, fiatfalvi Hintsi, a székelykeresztúri unitárius kollégium foltozóvargája – róla fiatalkori emlékei alapján a kiváló tollú unitárius lelkész és honismereti író, Jánosfalvi Sándor István emlékezett meg a két Homoród mentéről szóló útirajzában, két, Hintsitől hallott tréfás mesét is felidézve.³

-
- 1 Faragó József: Nagytudású mesemondók. *Igaz Szó*, XVIII. évf. (1970) 12. sz. 939–944. p.; Uó: Story-tellers with Rich Repertoires. *Acta Ethnographica Hungarica*, XX. évf. (1971) 439–442. p.
  - 2 Bünker, Johann Reinhard: *Schwänke, Sagen und Märchen in heanzischer Mundart*. Leipzig, 1906
  - 3 Jánosfalvi Sándor István: *Székelyhoni utazás a két Homoród mellett* II. Sajtó alá rendezte Benczédi Pál. (Erdélyi Ritkaságok 8.) Kolozsvár, 1942, Minerva, 72–75. p. Lásd még: Faragó József: Egy fiatfalvi mesemondó az 1810-es években. *Aluta*, X–XI. évf. (1980) 269–275. p.

Udvarhelyszéki volt Kriza János gyűjtőtársának, Marosi Gergelynek legjelentősebb környékbeli mesemondója is, akitől szintén csak néhány meseszöveg maradt fenn. A Gothardt Gergely (Puczok Geczi) néven ismert székely történetmondó a székelykeresztúri kollégium tanárának 1862 körül mondott el fél tucat mesét (tündérmesét, legendamesét és novellamesét) – közülük kettő azonban nem maradt az utókorra, elveszett.⁴ Ő az első olyan mesemondó, akiről tudjuk, hogy hogyan nézett ki: alakját rajz, valamint fénykép is megőrökíti.⁵

Ugyanezen években találkozott enciklopédikus igényű művének adatgyűjtése közben Orbán Balázs azzal a sóvidéki (Korond környéki) mesemondóval, akitől a *Fehérlófia* mesetípust (ATU 301/MNK301B) feljegyezte. Mint azt Orbán leírja, egy helyi kíséreléssel indult a Korondtól északkeleti irányban hat óra járó távolságra lévő Tartod vára felkeresésére. A romokhoz megérkezve hangzott el az említett tündérmese, melyet egy (az állatait bizonyára a közelben őrző, helybeli) „öreg pásztor a várfokon ülve regélt” el.⁶ Havasi környezetben történt mesemondásra és mesehallgatásra a jeles erdélyi vadászíró, Ujfalvi Sándor jóvoltából már az 1830-as évekből is vannak adatok,⁷ és az Orbán Balázséhoz hasonló gyűjtői szituációt, havasi folklór adatközlőt Kászon vidékéről Péterfy Tamás is megörökítette.⁸ A magyar néprajztudomány intézményesülésével szinkronban pedig hamarosan az első mesemondói egyéniségmonográfia is felgyűjtetett és kiadásra került a szegedi nagytáj folklórájának áldozatos kutatója, Kálmány Lajos jóvoltából.

A *Hagyományok* második köteteként napvilágot látott kiadvány (az egyházaskéri Borbély Mihály meséi) mondhatni évtizedekkel megelőzte

---

4 Domokos Mariann: Mesemondók és mesegyűjtők a 19. században. Marosi Gergely és mesélői. In *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfalokról*. Szerk. Gulyás Judit. Budapest, 2008, ELTE BTK Folklore Tanszék, 265–270. p.

5 Uo. 267. p.; Szakál Anna: „Így nőtt fejemre a sok vadrózsa...” *Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez*. Kolozsvár, 2012, Kriza János Néprajzi Társaság – Magyar Unitárius Egyház, 337–338. p.

6 Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból* I. Pest, 1868, Ráth Mór Bizománya, 132–133. p.

7 Ujfalvi Sándor: Erdélyi vadászatok és vadak. (Nagyobb munka töredékei.) In *Hazai és külföldi vadászrajzok*. Szerk. Bérczy Károly. Pest, 1863, 295–351. p.; Faragó József: Mesemondás a Cibleszi-havasokban az 1830-as években. *Helikon*, II. évf. (1991) 51. sz. 11. p.

8 Péterfy Tamás: *Petőfi regék*. Marosvásárhely, 1899, Adu Árpád. 3–9. p.

a korát,⁹ hiszen csak 1940-ben jelent meg az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* sorozatindító köteteként Ortutay Gyula emblematicus gyűjteménye,¹⁰ a kötet bevezetőjében meghirdetve programadó téziseit az egyéniségkutatás lehetőségeiről, kívánalmairól és lehetséges módszertanáról. Noha Ortutay munkásságának súlyát és e művének folklorisztikai jelentőségét a szerző későbbi tudománypolitikai pozíciója erősen felértékelte,¹¹ a magyar néprajztudományra kifejtett hatása elvitathatatlan. Az elkövetkező évtizedekben, különösen a 20. század második felében (részben az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* sorozati darabjaként) sorra jelentek meg a magyar nyelvterület különböző tájain megtalált („felfedezett”) népi mesemondókról, mesemondóktól egyéniségmonográfiák, népköltészeti gyűjtemények. Mi több, olyan céltudatos szakmai figyelemmel, hogy e kötetek száma mára a félszázat közelíti – nem beszélve a vallási specialistákról, jeles táncosokról, nótafákról, parasztmuzsikusokról vagy tárgyalkotó népművészekről szóló, szintén a hagyományörző népi egyéniséget középpontba állító kötetekről.¹² Olybá tűnik – és mindez aligha jár messze a valóságtól –, ha azt állítjuk, hogy e tekintetben a magyar egyéniségkutatás világelső a nemzetközi folklorisztikában, és immár bizonyos értelemben hungarikumnak is tekinthető.

A magyar folklórgyűjtés utolsó nagy korszakának tekinthető utóbbi három évtized nem csupán számos – padláson, asztalfiókban, múzeumi adattárakban porosodó – régebbi kézirat előkerülését és kiadását hozta el, hanem a határok könnyebb átjárhatósága révén új lendületet kapott a néprajzi terepmunka is, és a gyűjtők a közelmúltban egyes nagy múltú

9 Kálmány Lajos: *Hagyományok II. Borbély Mihály mondása után*. Vác, 1914, Néphagyományokat Gyűjtő Társaság.

10 Ortutay Gyula: *Fedics Mihály mesél*. (Új Magyar Népköltési Gyűjtemény I.) Budapest, 1940, Egyetemi Magyarságtudományi Intézet.

11 Vö. Tóth Gábor: A tyukodi mesegyűjtés és a korszak mesegyűjtői. In *Tyukodi népmesék I*. Szerk. Tompos Krisztina – Tóth Gábor. Lakitelek, 2023, Antológia Kiadó, 42–47. p.

12 Néhány vonatkozó kiadvány: Bálint Sándor: *Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza*. Budapest, 1942, Budapesti Egyetem Magyarságtudományi Intézete – Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda; Dévainé Kluka Adrienne – Ujváry Zoltán: *Dalol Kocsis Julianna*. (Gömör Néprajza XXV.) Debrecen, 1990, KLTE Néprajzi Tanszék; Martin György: *Mátyás István 'Mundruc'. Egy kalotaszegi táncos egyéniségvizsgálata*. Budapest, 2004, Planétás Kiadó; Magyar Zoltán: *Dalol Szilágyi Ferenc. Szilágysámsóni népdalok és egyéb énekek*. Kolozsvár, 2005, Kriza János Néprajzi Társaság.

népköltészeti műfajok tekintetében olyan mennyiségű folklórányagot tártak fel, mint a kutatóelődök a megelőző másfél évszázadban együttvéve. E folklórgyűjtések részeként – sokszor véletlenszerűen – kerültek képbe azok a jeles történetmondó egyéniségek, mesemondó mesterek, akik már szinte kivétel nélkül csupán családi körben meséltek, vagy már csak őrizték emlékezetükben – mesehallgató közeg híján a lokális társadalom átalakulását követően – a még fiatalkorukban hallott történeteket. Többükre – mintegy másfél tucat kiemelkedő mesemondóra – e sorok írója talált rá az 1996–2017 közötti bő két évtizedben, többségükre már az ezredfordulót követő években. Két személy kivételével már mind elhunytak időközben. A sorsszerű véletlen úgy hozta, hogy a közelmúltban három erdélyi mesemondóról és történeteikből szinte egyszerre, egy év leforgása alatt jelent meg egy-egy kötet. E három egyéniségmonográfia és népi egyéniség képezi tárgyát a *Székelyföld* folyóirat jelen tematikus blokkjának, arra is keresve a választ, hogy milyen múltja, jelene és távlata van az erdélyi népi elbeszélő kultúrának.

Miként Hideg Anna, az ördögösfüzesi mesemondó – talán táncházas inspirációra – fogalmazott: az „utolsó mohikánok” ők, az egy-két nemzedékkel ezelőtt még eredeti funkciójában létező mesemondói gyakorlat örökösei. Személyes érdeklődésük, fogékonyságuk és kiváló memóriájuk révén általuk nem csupán néhány, javarészt a 19. századig visszanyúló gazdag történetrepertoár tárul fel, hanem a népi kultúra modernitás előtti organikus közege is, sokadszorra is igazolva a szájhagyomány szívósságát, továbbélési képességét – akár generációk hosszú során keresztül is, ha az ezt elősegítő társadalmi közeg és a kulturális környezet valamelyest is adott. A továbbiakban ismertetendő három erdélyi népi mesemondó példája több szempontból is szimptomatikus. Mindannyian hagyományos faluközösségekben, még a kollektivizálás előtt nőttek fel, és személyes érdeklődésük a történetmondás világán kívül a (népi) kultúra, alkotóművészet, önkifejezés egyéb területeire is kiterjedt. Az értelmezési horizontot pedig tovább tágítja, hogy mindkét nem képviselői fellelhetők közöttük, és hogy Erdély három különböző mikrorégióját képviselik, személyük által reprezentálva a Mezőség, a Sóvidék és Gyimes elbeszélés-kultúráját és narratív hagyományait.

Az 1936-ban született, jelenleg a 88. életévében járó Hideg Anna az utóbbi fél évszázadban a magyar népi kultúra egyik emblematikus

tájává vált Mezőség népi mesemondója.¹³ Mi több, a magyar nyelvtérület egészét tekintve is a tündérmesék utolsó mestere, sőt hovatovább egyetlen ismerője.¹⁴ És ennek, részben a megannyi pozitív visszajelzésnek is betudhatóan, ő maga is tudatában van. De hagyományörzőként, előadóként eleve is a többi történetnél rangosabbnak, artisztikusabbnak véli e – saját megfogalmazása szerint – „régies” meséket, melyeket zömében még a gyerekkorában hallott a szülői ház szomszédságában lakó öregasszonyoktól. Közel másfélszáz darabból álló prózaepikai repertoárjában összesen 51 történet minősül műfajilag mesének, és közülük 31 a tündérmese. Népköltészeti tudásanyaga azonban széles palettájú, lényegében a mese és monda teljes műfaji horizontját lefedi: novellamesék, legendamesék, állatmesék, tréfás mesék, rátótiádák, hazugságmesék éppúgy megtalálhatók közöttük, mint eredetmagyarázó mondák, történeti mondák, hiedelemmondák, valamint népi anekdoták és igaz történetek. A 2023-ban kiadott népköltészeti egyéniségmonográfia külön értéke, hogy abban Hideg Anna önéletírása is olvasható. A mezőségi mesemondó asszony sokoldalúságát jelzi, hogy kiválóan rajzol, a helyi táncsoportnak évtizedeken át tagja volt, énektudását pedig egy további – mintegy hatszáz tételből álló – kötet örökíti meg.¹⁵ 2004 nyarán történt megismerkedésünkig és a *Tetűbőr belezna* című ördöngösfüzesi mesekötet megjelenéséig lényegében kizárólag nótafaként, a legkiválóbb mezőségi énekes asszonyok egyikeként tartotta őt számon a néprajztudomány és a tánccházás közeg. A Népművészet Mestere címet is mint népi énekes és mesemondó nyerte el 2010-ben. Feltűnő azonban, hogy rövid időn belül, az utóbbi egy-másfél évtizedben a közönségigény és a mind népszerűbbé váló revival mesemondó mozgalom hatására az ő népművészi előadói szerepkörében is a mesemondás vált meghatározóvá: a különféle fesztiválok és más kulturális

-
- 13 Magyar Zoltán: *Tetűbőr belezna. Ördöngösfüzesi népmesék és egyéb történetek.* Marosvásárhely, 2007, Mentor Kiadó; Magyar Zoltán – Vida Erika: *Ördöngösfüzesi népmesék. Hideg Anna meséiből.* Marosvásárhely, 2009, Mentor Kiadó; Magyar Zoltán: *Hideg Anna meséi. Ördöngösfüzesi mesék, mondák és egyéb történetek.* (Magyar Népköltészet Tára XXII.) Budapest, 2023, Balassi Kiadó.
  - 14 A hasonlóképpen a tündérmesék specialistájának tekinthető arlói Csapkés Vilmos 2001-ben hunyt el. Vö.: Klitsie-Szabad Boglárka – Varga Norbert: *Hét esztendő, hét szempillantás. Csapkés Vilmos és más arlói mesemondók meséi.* Budapest, 2022, Hagyományok Háza.
  - 15 Horsa István – Hanusz Zoltán (szerk.): *Annus néni daloskönyve. Az ördöngösfüzesi Hideg Anna élete és dalai.* Komárom, 2015, Óseink Nyomában Közhasznú Alapítvány.

rendezvények meghívottjaként már szinte kizárólag mesemondóként lép fel, műsorát az a néhány népdal, ballada vagy kántáló ének, melyeket szintén előad, inkább csak színesíti. Idős éveire, két évtized leforgása alatt – mint ahogyan azt még lánykorában egy szamosújvári jósasszony megjövendölte¹⁶ – híressé, tánc házas és mesehallgató körökben mondhatni folklórsztárrá vált, mely státuszt és népszerűséget örömmel és meglepedettséggel viseli. Alakját egy bemutatás előtt álló egész estés néprajzi portréfilm is megörökíti.¹⁷

A pálpataki Lakatos Károlyról szóló népköltészeti egyéniségmonográfia a Mentor Könyvek Kiadó gondozásában 2022 őszén jelent meg, egy évvel a mesemondó halálát követően.¹⁸ Nagy várakozással fogadott magyar állami kitüntetését (Népművészet Mestere, 2021) még megérhette, a szintén nagyon várt könyvet, valamint a róla forgatott portréfilm¹⁹ elkészültét azonban már nem. 140 szövegből álló történetreper-toárja bizonyára még tovább bővült volna, ha több idő adatik a vele folytatott folklórgyűjtésre és beszélgetésekre. 2017-es találkozásunkat követően mindössze három esztendő, ugyanis a folytatást a világszerte kitörő pandémia, majd pedig a mesemondó hirtelen halála gátolta meg. Az 1949-ben született Lakatos Károly a nagy múltú és részben már említett székely mesemondói hagyományoknak volt méltó örököse. Sőt, egy sajátos erdélyi tradíciónak, a havasi mesemondásnak volt minden jel szerint utolsó képviselője, ugyanis akárcsak a magyarói Kurcsi Minya²⁰ és a görgényüvegsúri Jakab István,²¹ Lakatos Károly is gyakran mesélt esténként, a munka végeztével favágó társainak, lévén, hogy aktív éveiben az említett mesemondókhoz hasonlóan javarészt maga is az otthonától távol erdőkitermeléssel kereste a kenyerét. E gyakori munkavállalásoktól eltekintve Lakatos Károly egész életét Korond környéki hegyi tanyáján, a korondiak kirajzásaként létesült

16 Magyar Zoltán: *Hideg Anna meséi...* 328. p.

17 *Tündérország mesemondója*. Rendezte Magyar Zoltán. Dunatáj Alapítvány – Blue Frog Media, 2023.

18 Magyar Zoltán: *Zöldmezőország. Lakatos Károly történetei. Pálpataki népi elbeszélések*. Marosvásárhely, 2022, Mentor Könyvek Kiadó.

19 *A pálpataki mesemondó*. Rendezte Magyar Zoltán. Dunatáj Alapítvány – Blue Frog Media, 2023.

20 Faragó József: *Kurcsi Minya havasi mesemondó*. Bukarest, 1969, Kriterion Könyvkiadó.

21 Nagy Olga: Havasi mesemondók. *Honismeret*, XXII. évf. (1994) 3. sz. 72–82. p.; Nagy Olga – Vöő Gabriella: *A havasok mesemondója. Jakab István meséi*. (Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XXVI.) Budapest, 2002, Akadémiai Kiadó.

Pálpatakon élte le, és narratív népköltészeti repertoárja is szerves része és öröksége a környező néprajzi kistáj, a Sóvidék prózaepikai hagyományvilágának. A pálpataki mesemondó azonban előadói kvalitásain túl egyike volt a magyar folklórtörténet alkotó típusú, sőt mesealkotó történetmondó egyéniségeinek. Saját bevallása szerint több kedvelt meséjét is ő maga költötte az esztergapad mellett a korondi árusok által megrendelt fatárgyak esztergálása közben (ilyen például *A székely legény és a pálinkapislő királykisasszony* című elbeszélése,²² valamint hazugságmeseinek többsége). Más történetekben az egyéni képzelet kontaminálódott a sóvidéki népi epikából megismert tradicionális mesetípusokkal, illetve a népköltészeti motívumkészlettel. Történeteinek zöme azonban az ő esetében is a helyi szájhagyományból megismert, a szülőföldjén hallott hagyomány: tündérmesék, mondák és eredendő jó kedélyét, tréfamesteri hajlamát reprezentáló különféle tréfás elbeszélések (tréfás mesék, adomák, viccek).

Az 1946-ban született Tankó Fülöp Gyugyu a gyimesi csángó történetmondó hagyomány kivételes tehetségű képviselője. A születésétől a Gyimesfelsőlokhoz tartozó Farkasokpatakon, a családi portán élő férfi mesemondói karrierje sok tekintetben atipikus, hiszen a legutóbbi időkig nem emelkedett ki a jó elbeszélői vénával megáldott, az előző gyimesi generációk szájhagyományozott örökségét mélységében és széles tematikai változatosságában ismerő csángók közül. Atipikusnak mondható az is, hogy a folklórgyűjtő figyelmét is elsőként tájnyelvi szavak és kifejezések garmadáját magába foglaló, archaikus patinájú beszédével, valamint rendkívül fotogén külsejével vonta magára. Mint ahogy e sorok írójának folklórgyűjtői gyakorlatában rendhagyó volt az is, hogy még csak ötven esztendő volt, amikor 1995 nyarán a széphavasi búcsús sokadalomban a tőle származó első mondák feljegyzésre kerültek. Az elkövetkező években is kizárólag mint a gyimesi mondahagyomány jó ismerőjét faggattam, mígnem a sokadik farkasokpataki látogatás alkalmával világossá vált, hogy adatközlőm történetmondói kvalitásait és történetrepertoárját illetően egyaránt kimagaslik az egyébként is eredendően magas nivójú gyimesi csángó „mezőnyből”. S mire e gyűjtői-adatközlői viszony kölcsönös tiszteleten alapuló barátságga mélyült, már mintegy másfélszáz, tőle hallott, tőle feljegyzett

22 Magyar Zoltán: *Zöldmezőország...* 75–83. p.

különféle műfajú és szép számban unikálisnak mondható népköltészeti szöveg lett tőle feljegyezve. A csinódi Karácsony Gyula²³ és a ciherekpataki Póra Péter²⁴ repertoárjának sajtó alá rendezését követően állt össze az a szövegkorpusz is, amely a farkasokpataki történetmondó által elmondott narratív hagyományt megörökítette. E könyv²⁵ volt legfőbb alapja a neki is odaítélt magyar állami kitüntetésnek (Népművészet Mestere, 2007), és az alakjára irányuló erdélyi és magyarországi figyelemnek. És ezzel e „történet” néprajzi szempontból akár le is zárulhatott volna, azonban az évről évre megismétlődő további találkozások során Tankó Fülöp (majd mind inkább „Gyugyu bácsi”) folklórtudása és emlékezete továbbra is szinte kiapadhatatlannak tetszett, szinte minden alkalommal újabb és újabb történeteket közölve. Jelzés értékű, hogy a *Magyar Népköltészet Tára* sorozat XX. darabjaként publikált gyűjteményes kötet megjelenését követően 2023 tavaszán történt újabb többnapos vendégeskedés alkalmával további 95 olyan narratívum került megörökítésre tőle, mely folklórszövegek a nevezett könyvben nem szerepelnek. Pedig e kötet²⁶ nem kevesebb mint 420 tőle származó epikus hagyományt ad közre: 35 mesén kívül legnagyobb arányban mondákat, valamint jelentős számban különféle tréfás népi elbeszéléseket és igaz történeteket. E jelenleg több mint félezer (522) folklórszövegből álló repertoár a magyar népi kultúrában folklórtörténeti összehasonlításban is egyike a legnagyobb szabásúaknak. Különlegességét azonban nem csupán számbeli gazdagsága, hanem esztétikai minősége és e szöveghagyomány számos darabjának unikális volta, illetve reliktum jellege adja. Példa rá az eurázsiai kultúrkörben másfél-ezer éves múltra visszatekintő, és Tankó Fülöp előadásában gyimesi környezetben feltűnő Guntram-monda.²⁷ „Gyugyu bácsi” előadásmódja

---

23 Magyar Zoltán: *Csinódi népköltészet. Az Úz-völgyi csángók folklórhagyománya.* (Magyar Népköltészet Tára IX.) Budapest, 2009, Balassi Kiadó.

24 Magyar Zoltán: *Lüderc völegény. Póra Péter meséi. Gyimesfelsőlóki népi elbeszélések.* Budapest, 2006, Kairosz Kiadó.

25 Magyar Zoltán: *Így beszéltek Farkasok patakán. Tankó Fülöp Gyugyu történetei.* Marosvásárhely, 2008, Mentor Kiadó.

26 Magyar Zoltán: *Történetmondás és ökológiai tudás. Egy mesélő ember Farkasokpatakán.* (Magyar Népköltészet Tára XX.) Budapest, 2022, Balassi Kiadó.

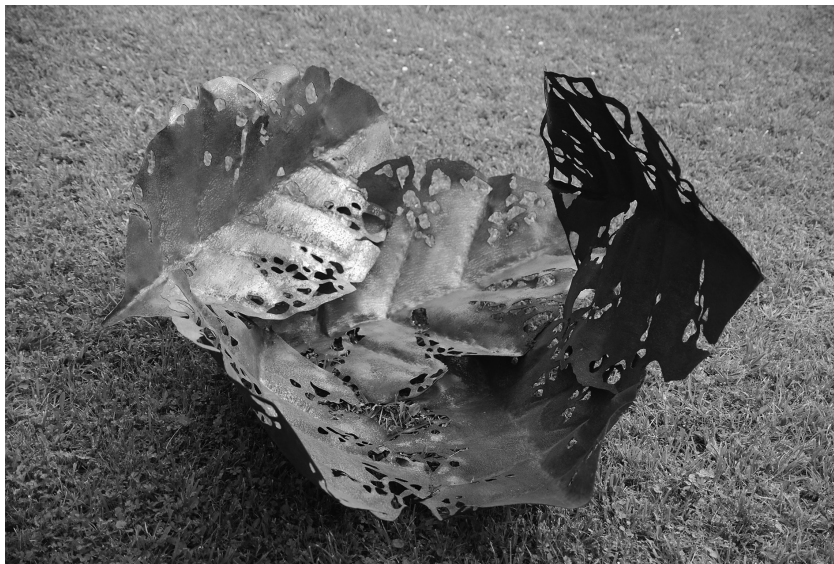
27 Magyar Zoltán: *Történetmondás és ökológiai tudás...* 40–42., 174–176. p. Vö. Lixfeld, Hannjost: A Guntram-monda Paulus Diaconusnál (AT 1645A). *Ethnographia*, LXXXI. évf. (1970) 136–147. p.; Uó: Die Guntramsage (AT 1645A). Volkserzählungen vom Alter Ego in Tiergestalt und ihre schamanistische Herkunft. *Fabula*, XIII. évf. (1972) 60–107. p.

nem kevésbé különleges: a már jelzett tájnyelvi jegyek sokszor még egy-egy kortárs történetet is archaikus jellegűvé színeznek. Hasonlóképpen egyedi Tankó Fülöp előadói stílusa, amely folytonos kitérőkkel, epizódokkal tarkítja az eredendően lineáris történetmesélést azáltal, hogy a mesélő a hallgatóság kedvéért igyekszik mindent kontextusba helyezni és megmagyarázni. Habár Tankó Fülöp Gyugyu természetismerete, ökológiai tudása nem átlagon felüli a saját korosztályában Gyimesben, örökös kíváncsisága, érdeklődése bizonyára annak mondható. E személyes attitűd adja magyarázatát naiv népművészeti faragványainak, melyek többnyire vadállatokat ábrázolnak. A történetmondói véna és a természeti környezetben élő gyimesi gazdálkodókra jellemző etnoökológiai aspektus a témája a róla forgatott, befejezés előtt álló portréfilmnek is, amely a mesemondó archaikus tónusú énekkincséből is felvillant majd részleteket.

E három rövid portré remélhetőleg néhány további szemponttal járulhat hozzá a népmese és a mesemondás erdélyi tradíciókörének mélyebb megismeréséhez. S hogy miért ők hárman az utolsó népi mesemondók a Királyhágón túl, e rangos népköltészeti műfaj tekintetében mindig is élenjáró, átlagon felülinek tekintett vidéken, arra aligha adható minden kívánalmat kielégítő egzakt felelet. Az a tény, hogy számos tradicionális műfaj (ballada, eredetmagyarázó monda, ráolvasás, archaikus népi imádság, tündérmese) lényegében kiveszett a közkultúrából a 20. század végére, a 24. óra sokszor hangoztatott toposzát erősíti. Közvetve erre utal az is, hogy más, továbbélő műfajok (történeti monda és hiedelemmonda, tréfás népi elbeszélések) is jelentős mérvű tematikai beszűkülésen, illetve átalakuláson estek át az ezredforduló körüli évtizedekben.

S mindezen körülmények értelemszerűen a hagyományos népi kultúra használóit és működtetőit is befolyásolták. Önmaguk „árnyékán” nyilván e népi mesemondók sem tudnak átlépni, de erre többnyire nem is inspirálja, készíti már őket előrehaladott életkoruk és a megváltozott társadalmi közeg. S az a tény, hogy a rurális hagyományok organikus továbbörökítésében a kollektivizálás következtében, a tradicionális faluközösségek felbomlásával és a tömegkultúra gyors elterjedésével éles törés és generációközi hiátus következett be, alapjaiban gátolta meg, hogy e kora újkortól a 20. század közepéig jól adatolhatóan működő lokális kulturális közeg megújulhasson vagy újratermelődhes-

sen. Vagy ha mégis, immár városi környezetben, folklorizmus formájában – mint azt a táncházmozgalom, egyes tárgyalkotó kismesterségek vagy éppen a revival mesemondók megjelenése mutatja. A hagyományos, paraszti mesemondók kora azonban lejárt, mint akárcsak a tündéréké J. R. R. Tolkien mitikus meseregényében (*A Gyűrűk Ura*). A régmúlt századokban Tündérországnak is mondott Erdély népi mesemondóiról lényegében ugyanez mondható el: ők már valójában a velünk élő múlt képviselői és megtestesítői, olyan kortárs folklórhősök, akik a keleti magyar nyelvterület egészét behálózó intenzív és szisztematikus néprajzi gyűjtések révén váltak ismertté, és kerültek úgymond bűvópatakként a felszínre. Jelenlegi ismereteink és a több évtizedes folklórgyűjtői tapasztalat szerint hozzájuk hasonló kaliberű népi mesemondók felbukkasására már vajmi kevés az esély. Egy okkal több hát, hogy személyüket és hagyatékukat még az eddigieknél is jobban megbecsüljük.

*Avartánc, 2023, Szentendre
(domborított, hegesztett vaslemez)*